

Чурапчыга күн тахсар !

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

12+

2015 сыл
Бэс ыйын
30
КҮНЭ
ОПТУОРУНЬУК
№64
(11074)

ХАҤЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫҤ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

УЛУУ КЫАЙЫНЫ УРУЙДУУР ТУЙМААДА ЫҤЫАҤА

Бэс ыйын 27 күнүгэр Улуу Кыайы 70 сылыгар анаммыт республикатабы Туймаада ыһыаҕа ыһыллыа.

Үөрүүтөк аһыллыа РФ Федеральнай муннааҕын Федеральнай Сэбиетин председатели Валентина Матвиенко, Саха сирин Ил Дархана Егор Борисов, Ил Түмөн председатели Александр Жирков, Саха Республикатын бастыкы президиэ Михаил Николаев, Федерация Сэбиетин чилиэнэ Вячеслав Штыров, Россия Наҕатын Академиятын вице-президиэ Александр Асеев, Дьокуускай куорат мэра Айсен Николаев, Таймырскэй Долгано-нэнгэскэй уокурук баһылыга Ильяар Джурев, Красноярскэй ыархай Правительствотын председатели солбуйааччы Юрий Захаровскэй, Норильск баһылыга Олег Курилов, Япония Хабаровскайдаагы генеральнай консула Хироюки Ямамото, Германия Новосибирскайдаагы генеральнай консула Виктор Риктер, Саха сирин кылаабынай федеральнай инспектора Юрий Попуркин, о.д.а. кыттыыны ыһылар.

Саамый бочуоттаах, ытыктанар ыалдьыттарынан Аҕа дойду сэриитин кыттыылаахтара, бэтэрээннэрэ Дмитрий Семенович Михайлов, Егор Семенович Николаев, Платон Иванович Харитонов, Дмитрий Васильевич Жирков, тыыл бэтэрээнэ Константин Дмитриевич Адамов, Егор Дмитриевич Захаров буолулар. Бэтэрээннэр олох салдаһытын бэлэтээн — сипини тутан киирэн, элэр ыһыаҕа туттардылар.

Ил Дархан Егор Борисов бэтэрээннэргэ анаан ээрээ тылын эттэ. Аҕа дойду сэриитигэр Саха сириттэн 62 тыһыынча киһи барбытын, олортон 38 тыһыынча дойдуктарыгар төөнүбөтүгүн санапта. Оччолорго Саха сирэ 400 эрэ тыһыынча гөһиллөннүлөөтө. Егор Афанасьевич: "Ол ыраах 1945 сыллааха Сахабыт сиригэр сүткөннүк Саргы ыһыаҕа ыһыллыбыта. Ортон бүтүн Улуу Кыайы 70 сылын корсо, өрөгүйдөөх ыһыаҕы ыһан эрэбит. Кыайыны аҕалбыт салааттарбытыгар, тыыл бэтэрээннэригэр бигиэхэ эйэлээх олоху бэлэтэбиз иһин ытыктабыт, сүтүрүүү тылырын этэбит. Бүтүн бигиһи республикабыт Россия биэр тарбааха бептаныр субьекта. Социальнай-экономическай көрдөрүүлэргэ иннилэн күөнтэ сылдьабыт. Манна барытыгар бигиһи бэтэрээннэригэр үтүөлөрү мунура суок", — диир махтаһын биллэрдэ.

РФ Федеральнай муннааҕын Федеральнай Сэбиетин председатели Валентина Матвиенко Аҕа дойдуну комускуур Улуу сэриигэ саха хорсун уолаттара геройдуу ыһыаһы көрдөрбүттэрин, 24 киһи Сэбиэскэй Союз Геройун аатын сүктүттэрин, хас да сэрии кыттыылааҕа Албан Аат тоҕору уорданын кавалердарынан буолбуттарын эттэ. Саха чулуу сий-пэрин Федор Матвеевич Охотников ахтаа, маннаах уоллаах норуот кыайтары диир тутун билэ суоҕа диир түмүктэтэ.

Евдоким ДЯЧКОВСКАЯ — ИЭЙЭ

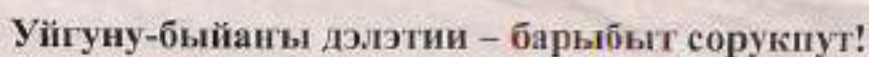
УЛУУ КЫАЙЫ ПАРАДА

Улуу Кыайы 70 сылын
Уруйдуур Саха сирэ!
Үйэлэр тухары өлбөөрбөт,
Умнуллубат Кыайы күнэ.
Уоттаах сэрии хонуутугар
Умсубут хорсун буйунна
Уруйдаах махтал этэр
Ураанхай саха ыччата.
Уурдубут сибээки
дьөрбөтүн,
Умнуллубат тыыннаах уоту,
Уостубат улахан махтаһы.
Тэлимнээ, күлүмнээ
Кыайы былааҕа!
Күөрэй, ньиргий
Кыайы күнүн салута!

Бүтүһүмүс

Ил Түмөн пресс-службаста.
Хаартыскаҕа ыһыах түгүннэрэ.

"Чурапчы" ТХПК "Сага олох" хаймакка ыйга биридэ тахсар анал сыйлаарыыга

№ 6 (51)

2015 снл
Бэ ыйын
30 күнэ
оптуорунньук
№64
(11074)

Нийлэмжтэр	Салдаары былаан	Ынах ахсаан	тэнгэр	2015 үүсэл нэвчлэл			Бас нийт	
				былаан	2015	% туолуута	былаан	туолуута
Аладар	3163	355	40	839,0	1047,1	124,8	490	442,34
Бахсы	4094	459	81	1086,0	967,5	89,1	634	362,74
Болтоого	2614	293	39	693,0	791,4	114,2	405	186,57
Болугур	5236	587	49	1389,0	1103,9	79,5	811	499,13
Арылалах	3147	350	54	835,0	961,7	115,2	488	356,87
Кытаанах	3307	362	69	877,0	904,2	103,1	512	299,44
Мугулай	4478	502	48	1188,0	1151,7	96,9	694	546,9
Одлуун	5548	620	42	1471,0	1300,0	88,4	859	695,21
Соловьёв	5264	589	84	1396,0	1354,2	97,0	815	749,45
Сылан	6876	775	118	1824,0	1592,1	87,3	1065	987,36
Телой	2476	279	83	657,0	962,6	146,5	384	357,79
Хадвар	3620	405	115	960,0	1162,6	121,1	561	557,77
Хатгалы	3568	400	26	946,0	985,8	104,2	553	381,01
Хайахсын	2631	295	24	698,0	929,6	133,2	408	324,8
Хоптобо	6427	716	71	1704,0	1298,9	76,2	996	694
Чакыр	4662	517	45	1236,0	1331,6	107,7	722	726
Чурагчы	3895	437	34	1033,0	864,0	83,6	603	2
Улаус үрдүнэн	71000	7941	1022	18832,0	18708,8	99,3	11000	8

Олонхо ынхаар

ТҮЯ ХАҢААЙЫСТЫБАТЫН САЙДЫТЫН БИЛИСТИЛЭР

Улуснут хамтаар батыллагыг Олонхо ышгаар
чурагчыбыг историгын, олодун-аһаанын бары
отгун көрөрүүг туһаламмыг тогус томитыг ахсын
сах багасаннара тутуллаш, дон-сэргэ сылын көр-
өнһитгэ, олонхохуттар толорууларын дубуһа иһитгэ,
кэрхэтгэ, сылааһа.

Баладун тас өтүгөр Маддыкхи нэһилиэгитин Ада дөйдүнү көмүскүүр Улуу сэриигэ кытыбыгы 149 буйуттар-тан сэрии толонунар бойсбуй уордуннарарын нагарадаламмыг 18 юни мэригитэрин улуу Ботуоттаах алохтоого, худуотунуулык Иван Семенович Пинигин үрмүһүан, Кыйлыг 70 сыгыгар аянан туророллубута

бийлыгы үбүлөйшөк
салга кинтер сырдык
күрөстөргөр, кыйылыны
уһансыбыттарга
сүгүрүү, ытыктабыл
балеттеген буула.

Төрлүс стенирэ
улууска тыа
хаһайыстыбатын үгүрүлө-
ниетин (салайтын)
начальниктарынан,
б а а һ ы н а й
хаһайыстыбаларын ассо-

„Сааһага“ толморлар музей таһыгар тыа хаһаайыстыбыга улууска сайдылтыы, бүтүннү турунун көрдөрөр саха башарын турунун тыа хаһаайыстыбатын управленийын специалиһа Н. Н. Хоготанов иитсөн-саадалаан, салайан тутарбыта. Былыргы немецкэй муунуктаах, сиэмэниэн сыбаммыт дикһун тутууну көмүгэр олоххо килтирбиттэрэ. Балаһан Социалистическай Ула Геройа Роман Иннокентьевич Константинов аатыгар тутуллубут.

Баларанна бос ийин 19 күлүгөр Чуратчы улуугар тая хайаайыстыбатын сайланырыы историтын кордорор ис хоооноох сэтэ ачыллах стандарт уона улустугуруку биир кырдааска ийилигэ Миллэксин көбөрүгө сылдар „Сэриг, Үлө Албан аһ“ музеегиттан тая хайаайыстыбатыр олохторун аабыл чулуу үлөһиттерин мөһириттэргэ (105 үст) турурулуудуарын тая хайаайыстыбатын бөлүрөгө, Саха Республикатын тыатын хайаайыстыбатын туйуна, „Григдэскай клубиһ“ болго хайаайына Михаил Никласевин Корван сүрүгөгө, сайыда. Итигэргэ биин саах быдырты аса, кымыска, ыһыска туттар тэригэргэ көрдүгүгэ турурулуун уонкай кастүүнү ситэрэн-хоторон биирлэтигэ.

Бастайг сгндр Социалистический Улс Геройа Роман Иннокентьевич Константинс олоор, улстгтр ашамыг. Биографиягтгай садам хайдах улстгн-хамсан улсз стигийн мунгуур чыгчалыгтр — геройга тийбигз стигийн кордорулбуг. Материйагы юнг алын сгтр Амма орго осорстайн элхектгва бггмгн турурбуг. Герой алын мнгнн олоор улахан матерггз дгн-сгргз бггмггггн тардан тарга.

Илээс селээр Чуданы улууштар уон ахсыс үйөтүн сабаалан күн бүтүтэ дьери тыва хаһайыстыбатын үстөрүтүн дьарыктыгыга, үлэ араас салааларын сайынарарыга ситиһинилэр сыһынараларынан, көрдөрүлүбүг кэмтөрүтүн сааһыланын (хронология) сыһынылыбыстар.

Улус сүндүгү "Нуралы улуунун сүүрбэниң үйгө 100 чулуу дьонго" ийигэр килтирилибит тый хаһайыстыбатын сайыһарыыга улахан кылаагырын килтирсөбит 35 киһи мэттирэттэ, үлүсүн кэрпэрүүтө килтирилибитэр. Эмио минне тый хаһайыстыбатыгар саймай үрдүк кэрпэрүүтөри ситиһэн рекорду олохтообут 24 киһи хаһа кэмтэ, ханнык кэрпэрүүнү ситиспиттэри ситилини сыһыһыһан туоромулутар.

циалистуудын председателүүдийнхөн, нэгжүүдэд председателүүдийнхөн, союхоос директэдрүүдийнхөн үйлдвэрлэл, салбаруудад, барагтаа 92 жилийн туршигтайгаа холбоотой.

Бонис стандарт Чувалын уулуудтар Боотурускай эрдэктэн ылата тая хайааһыс кыбышын үлэһэрин ситиһилэрэ сыалпараран көрдөрүлүбүт табаниыта тууруллубут. Итиннэ ынах сүөһүбүт, салгыбыт ахсаана көрдүк кэмэригээ, суу олтоолун, бурдугу үүннэрин, о. д. а. бааллар.

Алтыс саянгууд Чувалчыгаву Тын халхашыгавын
потребительской кооперацията („Чувалчы“, ТХПК) улзз,
ситигинитро, бастын улзгиттэрэ кордоруллубутэр.

Сэтгэс сэтгэц улууэ чулуу үзөнхтэрэгэр аняммыт.
Кинигэ үлүхтэ-хамнастара, ситийлэгтэ көрлөрүлүбүт.

Тийв хэвийнхэй болон дэргэдгээр билиг үзүүлснэ, бу салсага үлэтин-хамнаһын, историйтын ыһахаа, кэлбитгэрэ билигин орингэ анамыг бу билигэлтгэ туруорулубут стэндэри оноруута, ис хэлсэсүн, сахьтаһынга угтахан сырын бигрбит, үлэтин-хамнаһын сүүрүнэспит М. Н. Корюкин бастахын мэдлэгтэри көрсүбүттэрин, олонхону толоруу хайдаа барьтын билигэлтгэ:

— Бас нийн 19 хүнтэйр бэлэнхэммыгэр үгүс бадшыл, олохтоохтор колон көрөн-нестэн, сэргээн бардылар. Дьокүүсөйгэн, атын улуустарган эмээ. Улани, ситэрэ-хоторо сүлдэр буолан үгүсэрин өйдөөн-дуулуутэн көрүү, көлөтүн-нестэн да күүлэбхэ. Арай республиккалар, Государственный национальный музей дөрхөктөр А.Л. Габышева, худуһуннуктар А.С. Иннокентьева — Сууралдыма, Н.Е. Федотова, үгө бэтэрээннэрэ биэр дөйду-лаахтарбыт Э.А. Кузмин, Н.Е. Анемподистова көргөннэрин. Бүлүүттэн Т.С. Николаева колон көлөтүн-нестэн аастылар Саха Республиканын Кэптуураады министриин солбуһааччы Н.А. Макаров сыбытта.

Кирго улустуг Тышты хаһайыстыбатын уруукуһе тын нэчэллнугэ А. С. Филиатов, Республика Тышты хаһайыстыбатын министирин солбуйааччы С.Н. Дерягин тыа хаһайыстыбатын специалистара, телевидение үлэһиттэрэ сырыттылар. Балаһаны үөрүүсэхтик аһыа сүрүгүсүмэ ыһтылынна. Көмүлүк чоңу тигиһини оҕон арыллар аһаадыһын айах туран, сылгы ситилин сыла таһаран ССРС уонна Саха Республикатын култууратын туйунд, үд, тыа, партия, смена бэлэрээн, 83 састаах аһыа кырдыаһа Афинасий Дмитриевич Аммосов айыа аһаата

Түрцияттан ыздыгыттар

Эксперты А. С. Физатов, М. Н. Коржанин и другие

Орубуна токус чаас токус мүлүүгө маана.
Чурагчыбыт токус томтордоруттан бирдестерир
олонгоху толору садалаана. Чурагчыбыт кюн тутар
кырдаага, Хоптоо Диринигтэн 87 саастах, Саха
Республикатын, Ытык спонсоруна⁴, Саха Республиканын,
Грейдиссий килбис⁵ болго хаайыла Николай Петрович
Тарасов И. Г. Тимощев-Тимофеев, Курубай хаанынах,
Кулун Кулустуур⁶ спонсорулган толору. Бу туялбо спонсо-
ктору Л. Н. Егорова салгытатын салгыт, арылаах
алдаах, үтөнүкк эг, кымыс, ас-үл бөгүтүн багымган
адалан айхтуган алагылар, үөр-көтө хааныбылтарыттан
астыныбыт үрдүбүт. Үлө бэлээнэ, Ытык кырдаага,
кылынары ойбоно согултур А. Д. Дорофеев уонна мун
спонсоруна, Ноолу⁷ үтүнн толорултур.

Олонхогт Н.Л. Тарасов

Түүн 11-час сагын, олонхуутунтүмүдэлбишлэгтэйгээр
Дьюкусайтан тэснэн сэлтэ чаас айнгын илэи түрөк,
илэи бүртгэ тугбаасчылтаах килээн кэллээр. Ыраахт
күндү ыалдыттар кэлбигтээрин, даскээрн турар
олонхуутунтүмүдэлбишлэгтэйгээр, сааган толортордубут. Ол
былалытар ыраах сиртэ алаабааса кэлбигт дасмугун
күндүлэлбигт, саа айнгын алаагыт: Олонхун дүшүн,
айл дагын сүртээн сэрэгтээр, асылылар.
Нүулэибыт сыйлыт былалта биллбэтэ, кулаха өсө
чаклэрийн илэр курдук, 20-ч мүнүүтэ толордо. Хал
биллэгт, „Нохулар“ илэишлэгт курдук булалдубут. Ил
күлбигтэн музей үлэишлэгтэрэ уонга түөлбэ олохтоокторо
ылалдыттар музейн килээн сыйлаас чойнгон,
саламаттыан, алаах-нүулээн күндүлээн алаагытар, сарсан
булар ылаааса биллээн сыйлаагылар’.

Басгийн 20—21 күнээр эрх зүйн ухааныг судалж, үргэлжлэн гадны улсууд, уугуул олондлогоор эрх зүйн сурталыг. Бүтний улуусууд нь хамааралтай бичиг баримтын биелэлээр, сэтгэврийн бүтэцээр.

A. C. FETTER, JR.

Тыа хаһаайыстыбатын биеэрэниһэ

БЭЛЭМНЭНИЙ ҮЛЭЛЭР ЫЙТЫЛЛАЛЛАР

Тыя хаһайыктыктын бирэриниэ уон сэт буолу-буола ыһтылар. Кэпсэки бирэниэ 2006 сыллааха буолбута. Кэср бирэниэ РФ 2005 сыл от ыйын 21 күнүгөдү „Бүтү Россиягаагы тыа хаһайыктыктын бирэринин туһунан“ федеральнай сокуонга уонна РФ Правительствотын 2013 сыл муус устар 10 күнүгөдү дьаһаллын 2016 сыл от ыйын 1 күнүгүн атырдах ыйын 15 күнүгэр дьори ыһтылаллахна. Республикага бирэринин Государственной статистика Федеральнай сокуонистын Саха Республикатыаагы территориянай салалта сүрүнүнэн ыһтырыаба. Улуустарга хаһайыһылар тэриллештор. Билиги улууска боломуочуннайман Валерий Максимович Моностырев аһында. Кини үп сүлүсүлүлүтүн билиһиннэрэр.

– Бүтүн Россиягаары тый хайаайыстыбанын оңоргоһун, ытыпы сүүрүн сорукурыйын. Тый хайаайыстыбанын тутуулар (структуралыглар) дыйааг статистический информацияны оңоруу, сөөр-ресурсалары, ону туһаныны чуолкайдыйын, тый хайаайыстыбанын субъектарын үлөһөрүн-хамнастарын биһирдэ-лээн характеристикаларын билии, аан дыйдута информацияны биир хайаайыстыбаны бусалалар.

Бигийн 2016 сэл ууноор дотри болгоминой үлэжэ саар
турааллар. Унуус даахатага бэйетин дүгитизэр анал хос алмаа, тут-

тулгар оборудованинан (компьютер, принтер, телефон, о. д. а.) хамнайма. Онон үлчилэр устубуйаны толору хамнаймайлар. Итинэ биэригэни ыстылга специалистар М. М. Сибирикова, М. П. Петрова бусан үлчилэбит А. А. Ноговидын салгыенчылаах улуустаагы хамнаймайа тэрилтэи үлэтин саадашта. Нэһилиэккэргэ эмээ хамнаймайлар тэрилтэиксэктэр. Улуустан куратордар сыһарылылаахтара. Нэһилиэк дьахталарын тыа хаһаайыстыбалары специалистаста биһигэ сүүрүн көмөлөөһөн-нүлүбүтүн бэлиэктэахтар.

2016 сэл үүнүр дэри бэлэмнени үлгэрэ – хаһайыстыбатын кинигалари чулхайлаһын, сүдү, сыгы, тыа хаһайыстыбатын үлгэрлэр туттулар тэксинислэри учуоттаһын ытылылаахтар. Итиэр көһүлэри, хамсаһыннарын биелеттэхтэ, учуоттылаахтэ. Ветеринарий сулууста, тэксинислэри учуотуур инспекция, улуустагы сир комитетэ, КУМИ биһигини кытары биһирэ үлгэрлэктэрэ. Бу нөдөлгө Дьонуускайга семинар ытыллар. Программа быһаарыа, ол бөлөһүннэлэри кэл үлгэрлэйт.

Бу туха хайнаагын агуулгын дэргэдгээр өөрчлөлт
олуу улахан суулгагдах биеэс нь хамгийн их хэсэг
эпиглоотидийн хэсэгт байрладаг.

ЫНЬЫ КӨРДӨРҮҮЛЭРЭ

2015 сылдангы саясий ыһылыга бос ыһыл 25 кулунтанга тургунан туорактаах культууралары: 879,5 гектарга ыһылбыт: “Чыылыра” ТХПК – 54 гектар, “Уруунай” ТХПК – 52 гектар, “Сага ситох” ТХПК – 29 гектар, “Төһөй” ТХПК – 25 гектар, “Улуу Күөг” ЖСПК – 27 гектар ыһылланылар. В. Е. Холмогоров 117,5 гектарга, А. Е. Луковцев баайынай хаһайыстыбага 110 гектарга, Е. А. Луковцев 109,5 гектарга, П. А. Захаров 100 гектарга, М. П. Михайлов баайынай хаһайыстыбага 75 гектарга, П. Д. Профимов 49 гектарга ыһыллар.

Хорусопуйу спордууга 138 гектарта бышан 100 бырыһын толорулуна. Ойууст айын спордууга 23, 1 гектар былаан-вааныг эмиг турда.

M. A. PERMYKOVA.

Тема хозяйственности и управленческой культуры аграриев.

“СО” корр. Сылыларыны батымтот Алексей СЛЕПЦОВ.

Хвартыскай: Дагестан народнай сур'ясаньыта Мэгомед Ахмедов, кримтик, латеритроув Вадим Вадерьевич Деметров, народнай сур'ясаньы Семен Андреевич Попов - Тумат, Россия Сур'ясаньыгарын союуун члени Павел Федоров - Спичко уонна Вера Антоновна Пелтонова.

